

VYUŽITÍ EXPLANAČNÍHO MODELU A INDIKÁTORŮ PRO HODNOCENÍ TRADIČNÍCH EKOLOGICKÝCH ZNALOSTÍ A ČINNOSTÍ NA PŘÍKLADĚ REGIONU MALOHONT (SLOVENSKO)

APPLICATION OF MODEL EXPLANATION AND INDICATORS TO THE TRADITIONAL ECOLOGICAL KNOWLEDGE AND FUNCTIONING EVALUATION BY WAY OF MALOHONT (SLOVAKIA) EXAMPLE

Miloš Zapletal¹, Ivan Murín²

¹ doc. Ing. Miloš Zapletal, Dr., Slezská univerzita v Opavě, Filozoficko-přírodovědecká fakulta, Masarykova třída 343/37, 746 01 Opava, e-mail: milos.zapletal@ekotoxa.cz

² PhDr. Ivan Murín, PhD., Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Fakulta prírodných vied, Katedra životného prostredia, Tajovského 40, 974 01 Banská Bystrica, e-mail: ivan.murin@umb.sk

Abstrakt: V lokalitách Malohontu (Slovensko) byly aplikovány explanační modely a indikátory umožňující hodnotit funkci této lokality v: 1. zachování, monitorování a nedestruktivním výzkumu tradičních ekologických znalostí, činností a způsobů využívání přírodních zdrojů a hospodaření místních komunit v krajině, 2. začlenění místních obyvatel do projektů ochrany přírody a krajiny, ve kterých formulují své vlastní rozvojové cíle, 3. vzdělávání místních komunit v rámci ekologických školících programů, 4. participaci místních komunit na turistických programech, 5. účasti komunity v trvale udržitelném rozvoji vesnice, krajiny a přírodních zdrojů a uchování přírodní hodnoty prostředí. Pomocí explanačních modelů byly analyzovány parametry sociální a kolektivní paměti lokality v závislosti na managementu krajiny a životního prostředí a byla analyzována vhodnost této lokality pro založení ekomuzea.

Abstract: In localities of Malohont (Slovakia) was applied explanation models and indicators in : (1) conservation, monitoring and non-destructive research of traditional ecological knowledge, practices and use of natural resources and the landscape, (2) inclusion of local communities in to the projects of nature and landscape conservation, (3) education of local communities in environmental training programmes, (4) participation of local communities in touristic programmes, (5) participation of communities in sustainable development of villages, landscapes and natural resources. With method of explanation models was analysed parameters of social and collective memory of localities in dependency on landscape management and environment. Subsequently was analysed pertinence rating of localities for ecomuseum establishment.

Key words: Ecomuseum indicators, natural environment, man, ecological knowledge, Malohont, hermeneutic units, explanation model.

Kľúčové slová: Indikátory ekomuzea, prírodné prostredie, človek, ekologické znalosti, Malohont, hermeneutické jednotky, explanačný model.

Úvod

V šedesátých letech minulého století vznikla ve Francii myšlenka ekomuzea a jejím propagátorem byl Georges Henri Rivièrè, který chápal muzeum jako vztah mezi místním obyvatelstvem a jeho prostředím interpretovaným v současné situaci, ale také v historickém vývoji a s kritickým uvědoměním budoucího rozvoje (Rivièrè, 1985). Podle Rivièrè (1971) ekomuzeum ukazuje člověka a jeho přírodní a kulturní prostředí prostřednictvím systému času (evoluce daného prostředí od geologické, přes prehistorickou, historickou až po moderní periodu) a systému prostoru (část světa, původní krajina v její divoké přírodní formě zapomenuté člověkem, sídla a zemědělské systémy v jejich vlastním prostředí).

Nicméně po roce 2000 se objevuje v Evropě (především v Itálii) snaha zapojit ekomuzea do využití a obnovy přírodních prvků krajiny a kulturních památek in situ, integrovat místní obyvatelé s krajinou a životním prostředím, zabezpečovat trvale udržitelný rozvoj místních komunit a životního prostředí pomocí činností, ve kterých jsou zapojeni místní obyvatelé a turisté (Maggi, 2002). Tato snaha je mezinárodně podpořena v oblasti ochrany přírody a krajiny celou řadou mezinárodních dohod a programů, na kterých některá ekomuzea participují. Jedná se především o Evropskou úmluvu o krajině (Council of Europe, 2000) a program Člověk a biosféra (Magnusson, 2004). Evropská úmluva o krajině se snaží zajistit ochranu jednotlivých typů evropské krajiny. Ukládá povinnost vytvářet a realizovat ohleduplné a z hlediska charakteru krajiny udržitelné krajinné politiky, a to za účasti veřejnosti, místních a regionálních úřadů a dále pak zohledňovat charakter krajiny při formování politik územního rozvoje a urbánního plánování. Tato úmluva se snaží syntetizovat ochranu přírodních a kulturních hodnot a podpořit vnímání krajiny místními obyvateli s ohledem na skutečnost, že krajina má biologickou a kulturní historii a je součástí kultury dané společnosti. Aktivita v oblasti rozvoje ekomuzeí vycházejí a respektují současný směr evropské environmentální a kulturní a politiky. Pozornost je v současné době zaměřena nejen na využití, zachování a péči o materiální, ale také o nemateriální kulturní dědictví. S tím souvisí také jiné chápání krajiny jako součástí kulturního dědictví, kdy je na krajinu nahlíženo jako na součást lidské kultury z perspektivy biologické a lidské historie. Důležité je také vnímání a pochopení krajiny člověkem, což následně vede k prosazování ochranných opatření na záchranu výrazných krajinných prvků v území v souladu s Evropskou úmluvou o krajině (Council of Europe, 2000).

Ve studiích Zapletala (2012a, 2012b) byly navrženy indikátory umožňující hodnotit funkce ekomuzea v zachování, monitorování a nedestruktivním výzkumu tradičních ekologických znalostí, činností a způsobů využívání přírodních zdrojů a hospodaření místních komunit v krajině.

V předložené studii byly tyto indikátory aplikovány hermeneutickou metodou na konkrétní region Malohontu. Bylo hodnoceno začlenění místních obyvatel do řídicích strategií a projektů ochrany přírody a krajiny, vzdělávání místních komunit v rámci ekologických školících programů, participace místní komunity na turistických programech, účast komunity v trvale udržitelném rozvoji vesnice, krajiny a přírodních zdrojů a uchování přírodní hodnoty prostředí.

Teoretické východiska, analýza současných indikátorů a definic ekomuzea z hlediska jeho úlohy v zachování tradičních ekologických znalostí a činností pro trvale udržitelný rozvoj krajiny

V rámci filozofie a praxe ekomuzeologie lze identifikovat řadu definic a ukazatelů, které mají tendenci charakterizovat jednotlivá ekomuzea a mohou být považovány za základní principy ideálního ekomuzea (Rydzewski, 1978; Rivard, 1988; Heron, 1991; Boylan, 1992a, 1992b; Corsane, Holleman, 1993; Hamrim, Hulander, 1995; Davis, 1999, 2004, 2005a, 2005b; Joubert, 2005; Maggi, Falletti, 2001; Maggi, 2002; Corsane et al., 2006a, 2006b, 2007a, 2007b), nicméně podle Davise (2005b) je obtížné uplatňovat jednotný standard, který by měla všechna ekomuzea dosáhnout.

Podle The Natural History Committee of ICOM (Rydzewski, 1978) je ekomuzeum instituce, která řídí, zkoumá a využívá vědecké, vzdělávací a kulturní prostředky, celkové dědictví daného

společenství, včetně veškerého přírodního a kulturního prostředí. Jestliže tradiční muzeum chápeme jako souhrn budov, sbírek, odborníků, technik atd., potom ekomuzeum je souhrn území, kulturního a přírodního dědictví, paměti a společnosti (Rivard, 1984; 1988). Heron (1991) navrhl tři hlavní rysy ekomuzea: 1. silný pocit hrdosti na místní tradice, zvyky a lidovou architekturu, 2. souvislost ekomuzea s hospodářskou obnovou a 3. pokus ekomuzea zachránit ohroženou kulturu.

Davis (1999) použil pozměněnou verzi tohoto seznamu k porovnání ekomuzeí s tradičními muzeí a prozkoumal funkce, které by mohly být použity jako indikátory ekomuzea. Koncept ekomuzea pomáhá chránit část komplexního dědictví a je také nástrojem, který pomáhá dané populaci, která dává smysl tomuto dědictví. Ekomuzeum mobilizuje proti ohrožení kulturního a přírodního dědictví. Ekomuzeum je společností řízený projekt ochrany kulturního a přírodního dědictví, který pomáhá trvale udržitelnému rozvoji. Ekomuzeum je orientováno na dědictví komunity, je to projekt, který pomáhá trvale udržitelný rozvoj. Ekomuzeum tedy není omezeno na budovu (budovy) muzea, může si vybrat různé priority ochrany a interpretace dědictví ve svém území. Corsane a Holleman (1993) a Davis (1999) uvádí tři hlavní pilíře myšlenky ekomuzea: 1. ochrana smyslu a ducha místa prostřednictvím komplexního (holistického, systémového) přístupu k zdrojům dědictví v jejich prostředí, 2. zapojení veřejnosti, 3. myšlenka ekomuzea je tvarovatelná a měla by reagovat na unikátní kontexty. Ekomuzeum je v podstatě "holistický" přístup pro trvale udržitelný rozvoj prostředí a společnosti, který klade důraz na význam celku a zároveň provázanost jeho jednotlivých částí, což umožňuje reagovat na kontext, který je mnohvrstevný, pokud jde o stávající a hrozící škody na kulturním a přírodním dědictví. Zahrnuje tři prvky: 1. záchranu různých druhů dědictví, včetně přírody a kulturních a průmyslových tradic v dané oblasti, 2. management a činnosti s účastí místního obyvatelstva s ohledem na jejich budoucnost a 3. muzeum, které představuje funkce pro

zachování přírody a tradic. Kulturní a přírodní dědictví, místní komunita a muzeum, by měly být vzájemně propojeny.

Maggi a Falletti (2001) rozlišují komunitní a environmentální model ekomuzea. V komunitním modelu ekomuzea se angažují lokální komunity v rámci ekomuzejních aktivit. V environmentálním modelu je základem otevřené muzeum krajiny s informačním a dokumentačním centrem parku, které se zajímá o místní komunitu a vztahy mezi přírodním a kulturním prostředím. Maggi (2002) definuje ekomuzeum jako velmi zvláštní druh muzea, kde na základě dohody místní obyvatelé pečují o místo, kde žijí.

Joubert (2005) shrnul čtyři principy pro francouzská ekomuzea – území, jeho dědictví, obyvatelstvo a vzdělávání. Davis (2005a) zdůraznil hrdost místních lidí v jejich vlastním prostředí jako hlavní charakteristický znak pro všechna ekomuzea. Corsane et al. (2007a) sestavili seznam otázek a využili je k hodnocení pěti ekomuzeí v Piemontu a Ligurii v Itálii. Otázky jsou rozděleny do tří skupin. Otázky z první skupiny zkoumají, jaké byly podmínky před založením ekomuzea, ve druhé skupině jsou otázky identifikující indikační znaky (indikátory) ekomuzea a ve třetí skupině jsou otázky, které identifikují znaky, které nejsou charakteristické pro ekomuzeum. V průběhu šetření bylo zjištěno, že došlo k významným změnám charakteristických znaků filozofie ekomuzeí, zejména v účasti komunity a posílení úlohy místních obyvatel.

Ekomúzeum – idea prirodzeného habitu človeka

Koncepcia ekomúzea predpokladá existenciu prirodzených podmienok v interakcii človek – prostredie. Táto idea je z pohľadu antropológie dlho skúmaná. Najväčším problémom v jej precíznom zadefinovaní je samotný človek, *homo sapiens sapiens* ktorý predstavuje skutočný vrchol adaptácie sa na zmeny prostredia minimálne u primátov. Naše skúmanie by sa malo týkať vymedzeniu kritérií ekomúzea na konkrétne prostredie – kultúrne prostredie, *man made environment* o ktorom predpokladáme, že je kontinuálne ukotvené v pamäti generácií osídlencov, jeho znaky a symboly tvoria kolektívnu pamäť, predávajú sa generačnou transmisiou a v čase sa adaptujú v rade hodnotových variantov kde ich invariant tvorí špecifická a obojstranne zvládnutá interakcia človek – prostredie. Pre naše posúdenie prirodzeného habitusu človeka je prvým potrebným vymedzením termín habitus človeka, lebo napriek dlhému záujmu o tento fenomén existujú viaceré výklady jeho pojmu. Z pohľadu sociálnej antropológie sa môžeme oprieť o stále rezonujúci termín Pierra Bourdieu (2000) *habitus*, ktorý nanovo redefinoval – v jeho ponímaní by sa dal charakterizovať ako suma individuálnych a individualizovaných dispozícií, ktoré umožňujú

človeku vnímať, myslieť a konať určitým spôsobom. Je zrejmé, že je hlavne odrazom vonkajších vplyvov a iných vonkajších štruktúr kde prostredie zohráva pre človeka jeden z najdôležitejších faktorov. Nás zaujíma, že takéto dispozície konštitujúce habitus sú pomerne trvalé. Sú sedimentované v človeku, tvoria trvalú výbavu mentálneho sveta človeka aj pri častých zmenách prostredia, kde človek žije. Habitus rovnako ovplyvňuje sociálne skupiny. Ľudia s podobnou pozíciou v sociálno-ekologickom modeli majú zhodný či podobný habitus. Takéto štruktúry a nadobudnuté dispozície sa sociálne reprodukovujú v striedajúcich cykloch stabilizácie a zmien. Práve ekomúzea sú funkčne usporiadané na stabilizovanie nadobudnutých determinantov alebo jednej formy „system of dispositions“ habitusu človeka vo vzťahu k prostrediu. Tu potom rozoznávame prírodný habitus (natural habitata) a vytvorený habitus (man-made habitat) ktoré nás odkazujú priamo do životného prostredia. A práve tie prostredia, kde sa človek adaptoval vo vzácnej kvalite vyváženosti natural a man-made habitusov, sú miesta, ktoré môžeme posudzovať za vhodné pre vznik ekomúzea.

Vedome však zredukujeme prístupy ku skúmaniu prirodzeného habitusu na tie ktoré sú relevantné pre posúdenie kritérií ekomúzea. Prvé vymedzenie je potrebné vykonať vo vzťahu k človeku, kde stále evidujeme štyri teoretické okruhy a zodpovedajúcimi prístupmi tej ktorej vedeckej disciplíny. *Mechanistický model*, ktorý vníma človeka ako ako relatívne autonómny subjekt, a je vymedzený

voči prostrediu ako jeho korigovateľ, *kognitívny model*, ktorý reprezentujú mentálne stavy človeka vo vzťahu k prostrediu, predovšetkým mentálne mapy a stimuly prostredia k jeho kognícii, *behaviorálny model* – vnímaný ako skúmanie človeka v kontexte prostredia, ktoré priamo evokuje vzory správania a *ekologicko-sociálny systém* ako model, ktorý sa dlhodobo vytvára, štrukturuje ako suma normatífov, ktoré sa generačne prenášajú v konkrétnej societe. Práve posledný model vzťahu človek – príroda je základným východiskom pre naše posudzovanie koncepcie ekomúzea ako prirodzeného habitatu človeka.

Ekologicko-sociálny systém modeluje základné stavy správania sa človeka, ktoré reprezentujú funkcie ako koherentné systémy (v stredo európskej tradícii známe viac ako funkčno-štruktúrny model spoločenstva). Tie sa vytvárajú ako vzájomné vzťahy prostredia a správania sa človeka, kde táto interakcia navzájom mení ako človeka, tak aj prostredie vo viac či menej dynamickom meniacom sa čase. Sociálno-ekologickým modelom bolo venované veľa pozornosti. Pre porovnanie sociálno-ekologických modelov a konceptu ekomúzei je dôležité sledovať ako sa identifikujú zložky, ktoré tieto modely reprezentujú. Ak predpokladáme, že koncepcia ekomúzea zohľadňuje nároky na prirodzene vhodné a udržateľné prostredie pre život človeka, mohli by sme si všimnúť komponenty na úrovni individuality, sociálneho environmentu, prírodného environmentu a verejných politík sú pre náš výskum aplikovaný na ekomúzeá dôležité komponenty pre výskum:

Z individual componentens sú to poznatky, postoje, správanie, motivácie, zručnosti, schopnosti, socio-profesné zameranie, zo sociálneho prostredia to bol predovšetkým výskum rodín s tradičnou štruktúrou rozšírenej viacgeneračnej rodiny, výber nových partnerstiev a zakladanie nových rodín v skúmanom teritóriu, komunitné organizácie ich štruktúru, sociálne vzťahy jednotlivých usadlostí vs. sociálna izolácia, normatívy komunity, kultúrne vymedzenie, socio-ekonomický status. Prírodné prostredie predovšetkým charakterizovali špecifické prírodné faktory vhodné pre vznik ekomúzea, cesty a trasovanie, kvalita a estetika prírodného prostredia, dispozičné riešenia obydlí a architektúra, krajnotvorba. Z verejných politík to bolo predovšetkým vnímanie vzdelávacích, zdravotných, environmentálnych a grantovo podporných politík (VCE, 4-5). Práve tieto komponenty tvorili základné ukazovatele pre výber terénu, komunity a metód pre posúdenie koncepcie ekomúzea v konkrétnom spoločenstve.

Metóda explanačných modelov

Metodologický základ spočíval na konštrukcii explanačných modelov z dôvodu, overenia tohto modelu a jeho podôb v teréne z pohľadu relevantnosti reprezentácie vzťahu človeka a prírody, ako aj overenie jeho funkčnosti z pohľadu histórie a súčasnosti. Disproporcie medzi personálnou projekciou a spoločenskou realitou vyžaduje, aby sa v terénnom výskume realizovali ako zúčastnené pozorovania, tak aj formálne interview. Pre získanie čo najvernejšieho obrazu o

komunita, či spoločnosti bolo v rámci možností vykonať interview s čo najväčším počtom respondentov. Terénny výskum teda obsahoval metódy štruktúrovaného interview, zúčastnených pozorovaní, interakcii a každodennej vzájomnej výmeny názorov (Murphy, 1999).

Vzorku respondentov v regióne Malohont (Stredné Slovensko) sme vybrali ako society vhodne reprezentujúce symbiózu človeka a prírody. Zvolili sme ich práve pre bezprostredný celoročný, a neraz i celoživotný kontakt človeka s prírodným prostredím, odkázanosťou na jeho podmienky, zákonitosti prírody a schopnosťou uživenia rodiny v tomto prostredí. Dôležitými sledovanými aspektmi boli samostatnosť (v zmysle samozásobyteľského typu hospodárstva), kooperácia, generačná transmisia hodnôt, štruktúry rodiny, kontinuita rodu v podobe daného typu hospodárstva. Neodmysliteľnou súčasťou týchto typov spoločenstiev bolo samozrejme aj extenzívne poľnohospodárstvo. Z dôvodu získania informácií v podstate o historickom životnom prostredí sme sa zamerali na všetky generačné skupiny obyvateľstva. Demograficky však prevažuje staršie obyvateľstvo čo je podmienené tým, že vitálnosť lokalít je v súčasnosti do značnej miery vytváraná len týmito ľuďmi. Interview so staršími respondentami je priamym odrazom toho kde a ako prežil svoj život a aké sú pozitívne či negatívne dôsledky rokov prežitých v takomto prostredí. Tu nachádza opodstatnenie teória geografickej determinácie (Librová, 1987). Overenie explanačného modelu je založené na základe analýzy kvantitatívnych, ale hlavne kvalitatívnych ukazovateľov. Súčasťou vstupov sú všetky primárne dáta, ktoré spadajú do rámca hermeneutickej jednotky (HU). Pri overovaní explanačného modelu sme pracovali na základe teoretickej interpretácie empirických dát. Predmetom tejto interpretácie nie je teória, ale fixovaná, zaznamenaná, popísaná empiria. Tá má dve základné fázy:

1. fáza prepisu empirických dát, empirická deskripcia (kauzistická alebo štatistická) do podoby tvrdení vyjadrených v teoretickom jazyku (interpretácia empirických dát),
2. fáza explanácie empirických dát, ktoré sú v členené do deduktívnych explanačných systémov, a tým vysvetlené.

Prvý krok je interpretáciou preto, že sám prepis pomocou teoretického jazyka znamená začlenenie empirickej matérie do určitého špecifického teoretického kontextu. Nám tento teoretický rámec reprezentovali samotné kritériá koncepcie ekomúzea. Tá istá matéria sa dá rôzne teoreticky prepísať v závislosti na povahe použitého teoretického jazyka a tým i odlišne interpretovať. Druhý uvedený krok nie je čistou interpretáciou pretože interpretácia a explanácia nie sú totožné. Porozumenie je predpokladom určitého typu vysvetlenia, ale samo nie je a nemôže byť úplným vysvetlením. Tradičný typ explanácie, tzv. deduktívno-nomologický model, vyžaduje iný typ popisu než aký poskytuje porozumenie (Petrušek et al., 1993).

Explanačný model lokality

Dedina nie je len administratívnym dištriktom, je predovšetkým areálom každodenného života jej obyvateľov. Na Slovensku je 2891 obcí rozložených na ploche 49 034 km², čo je číslo značne vysoké v porovnaní s inými európskymi krajinami. Väčšinu z nich tvoria malé obce s počtom obyvateľov pod 500. Charakteristiky dediny:

- dominantné postavenie poľnohospodárskych aktivít,
- prevládajúce zelené zóny, ktoré majú ekologické funkcie
- nízka hustota obyvateľstva, rozptýlené osídlenie na veľkých územiach,
- ohraničená veľkosť obcí,
- prevaha pracovných miest vyžadujúcich fyzickú prácu,
- existencia prírodných krás,
- existencia miestnej alebo regionálnej kultúry v podobe daného typu hospodárstva.

Obr 1 Formy samozásobovania v Malohonte (Foto: S. Zvarová, 2009)

Fig 1 Forms of selfsupplying (Photo: S. Zvarová, 2009)

Posúdenie koncepcie ekomúzeá sme sledovali na dvoch druhoch sídel jedného explanačného modelu (reprezentuje ju model rodiny) určeného v závislosti lokalizovania sídla rodiny a sídla extenzívnej hospodárskej činnosti (model lokality). Podľa tohto kritéria môžeme pre skúmanú lokalitu lokalitu určiť dva typy :

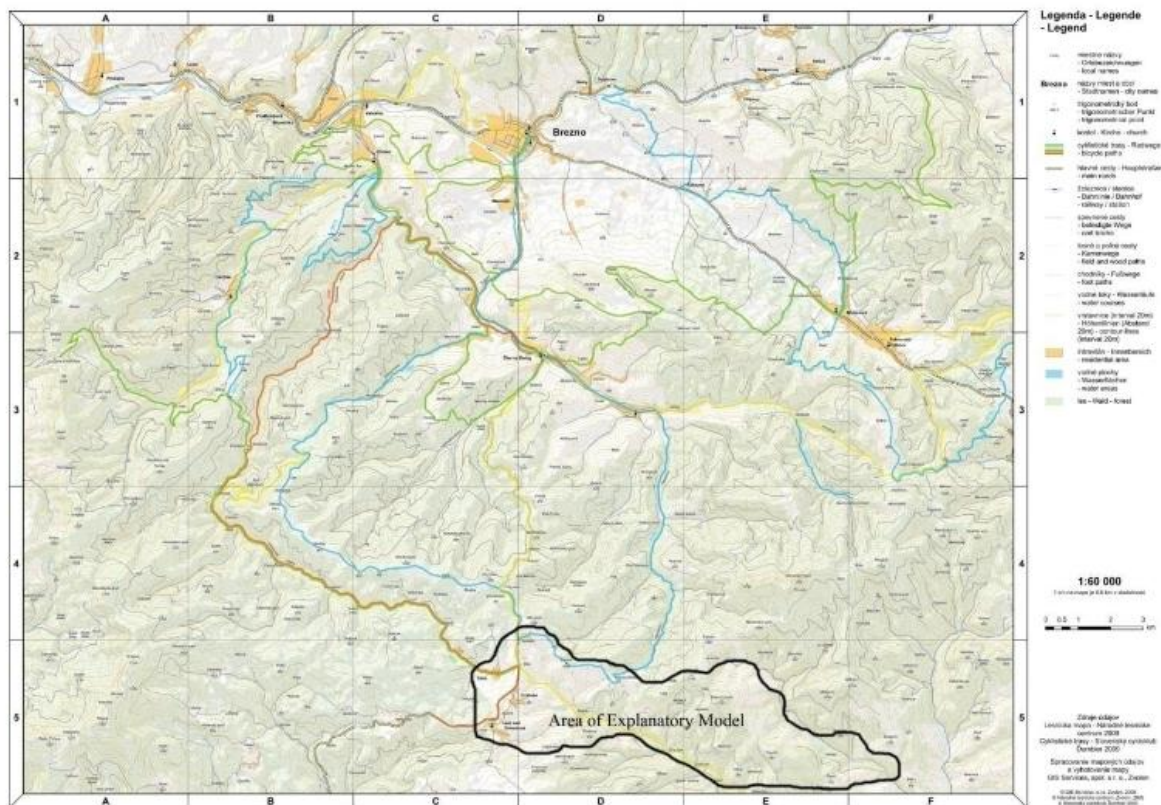
1. Lokalizované sídla – podhorské osady Kysuca, Lom nad Rimavicou.
2. Dislokované sídla (samoty) – sezónne (filiálne) sídla a lazy v podhorských oblastiach Laz, Borová, Skorušiná, Ráztočné, Cisárske, Čierna skala (kataster Klenovec).

Lokality patria geomorfologicky do Slovenského rudohoria. Je to najviac zalesnené pohorie na Slovensku. Najväčšiu plochu na juhu zaberajú Stolické vrchy, podcelkom Balocké vrchy a vo východnej časti zasahuje Spišsko-gemerský kras.

Tab 1 Geomorfologická jednotka Gemer – Malohont

Tab 1 Geomorphological unit Gemer – Malohont

<i>Sústava</i>	<i>Pod-sústava</i>	<i>Provincia</i>	<i>Sub-provincia</i>	<i>Oblasť</i>	<i>Celok</i>	<i>Podcelok</i>	<i>Oddiel</i>
Alpsko-Himalájska	Karpaty	Západné Karpaty	Vnútorne Západné Karpaty	Slovenské rudohorie	1. Veporské vrchy	1. Fabova hoľa 2. Balocké vrchy 3. Sihlianska planina	
					2. Spišsko-Gemerský kras	1. Muránska planina	
					3. Stolické vrchy	1. Stolica 2. Trstie	1. Muránska brázda
						3. Klenovské vrhy	1. Kokavská brázda
						4. Málinské vrchy	
					4. Revúcka vrchovina		

Obr 2 Oblasť explanačného modelu
Fig 2 Area of explanatory model

Tab 2 Vymedzenie regiónu Malohont
Tab 3 Limit of Malohont region

Počet obyvateľov	26 008
Rozloha	656 km ²
Hustota obyvateľstva	39,65 obyvateľov/km ²
Počet obcí	39
Administratívne zaradenie – okresy	Rimavská Sobotka, Poltár
Administratívne zaradenie – kraj	Banskobystrický

Charakteristika skúmaného územia

<i>Typ pozemku</i>	<i>Rozloha v ha</i>	<i>%</i>
Orná pôda	119	11,90
Záhrady	49	0,49
Trvalé trávnaté porasty	3617	36,17
Poľnohospodárska pôda spolu	3785	37,85
Lesné pozemky	5868	58,68
Vodná plocha	104	1,04
Zastavané plochy	191	1,91
Ostatné	52	0,52
Kataster územia spolu	10000	100

Aplikace indikátorů zdůrazňujících úlohu ekomuzea jako nástroje zachování tradičních ekologických znalostí a činností pro trvale udržitelný rozvoj krajiny

Na základě analýzy indikátorů pro hodnocení funkce ekomuzea publikovaných v literatuře (kapitola 2) a analýzy potenciální úlohy ekomuzea v oblasti zachování tradičních ekologických znalostí (kapitola 3) byly aplikovány indikátory umožňující hodnotit funkci ekomuzea v těchto oblastech:

I. Zachování, monitorování a nedestruktivní výzkum tradičních ekologických znalostí, činností a způsobů využívání přírodních zdrojů a hospodaření místních komunit v krajině

1. Udržuje sociální a kolektivní paměť ekosystémové služby a zkoumá kde a jak je udržována a přenášena ekologická praxe, znalosti a zkušenosti?
2. Jsou ekosystémy záměrně a aktivně udržovány místní komunitou pomocí tradičních postupů (z perspektivy kulturní i zemědělské)?
3. Jsou tradiční činnosti realizovány v chráněném území?
4. Jsou tradiční činnosti monitorovány a řízeny a je prováděn jejich nedestruktivní výzkum?
5. Jsou místní zemědělci motivováni ke správnému managementu chráněných luk?
6. Probíhá rozhodování a řízení ekomuzea na základě pochopení místních a regionálních znalostí o ekologických a sociálních procesech, funkcích, struktuře a složení a vztazích mezi nimi?
7. Je prováděn sociologický a ekonomický výzkum (demografie, ekonomika, tradiční znalosti)?
8. Uchovávají se přírodní hodnoty prostředí a tradiční využívání přírodních zdrojů místními komunitami?
9. Jsou obyvatelé podporováni v pěstování místních krajových plodin a chovu místních plemen hospodářských zvířat tradičními způsoby, aby uchovali nepostradatelný zdroj genů pro moderní šlechtitelské programy?

II. Začlenění místních obyvatel do řídicích strategií a projektů ochrany přírody a krajiny, ve kterých formulují své vlastní rozvojové cíle a naplňují je

1. Jsou chráněná území využívána místními obyvateli?
2. Je využití chráněných území místními obyvateli a návštěvníky zahrnuto do plánů péče a ochrany území?
3. Souhlasí místní obyvatelé se záměry rezervace a respektují pravidla rezervace pro uchování přirozených společenstev?
4. Jsou zakládána lokální a regionální sdružení zaměřená na praktickou ochranu přírody?
5. Zúčastňují se místní obyvatelé plánování, řízení rezervace a jsou zaměstnáváni správou rezervace?
6. Mají místní obyvatelé z ochrany biodiverzity a regulace aktivit v rezervaci prospěch?
7. Formulují místní skupiny své vlastní rozvojové cíle?
8. Jsou místní komunity zapojeny do ochranných projektů?

III. Školení a vzdělávání místních komunit v rámci ekologických školících programů

1. Jsou místní komunity a návštěvníci školeni (vzděláváni) v rámci ekologických či environmentálních školících programů?
2. Je účel chráněného území (rezervace ...) srozumitelně vysvětlen místním obyvatelům?
3. Existují prostředky pro environmentální vzdělávání a další veřejné aktivity (návštěvní centra, interpretační programy pro návštěvníky a turisty, přírodní stezky)?
4. Existují komunitní workshopy pokrývající environmentální ekonomická a sociální témata?
5. Jsou zapojeny místní komunity do výzkumné činnosti?

IV. Participace místních komunit na turistických programech

1. Nabízí místní obyvatelé turistům ubytování, průvodcovské služby, místní výrobky a jiné komodity?
2. Zvyšují turistické programy napojené na dopravu, ubytování, vzdělávání a návštěvu ekomuzea a chráněného území genia loci místa?
3. Poskytují turistické programy napojené na dopravu, ubytování, vzdělávání a návštěvu ekomuzea a chráněného území uspokojivé turistické zážitky?
4. Jsou turistické programy napojené na dopravu, ubytování, vzdělávání a návštěvu ekomuzea a chráněného území efektivně nabízeny a propagovány?
5. Jsou turistické programy napojené na dopravu, ubytování, vzdělávání a návštěvu ekomuzea a chráněného území účelně řízeny a koordinovány?
6. Podporují turistické programy napojené na dopravu, ubytování, vzdělávání a návštěvu ekomuzea a chráněného území lokální ekonomiku a vytváří investiční podmínky a pracovní místa?

7. Nebrání turistické programy napojené na dopravu, ubytování, vzdělávání a návštěvu ekomuzea a chráněného území přirozenému rozvoji místní komunity?

8. Je sledováno a vyhodnocováno negativní a pozitivní působení turistiky na ekomuzeum?

V. Účasti komunity v trvale udržitelném rozvoji vesnice, krajiny a přírodních zdrojů a uchování přírodní hodnoty prostředí

1. Jsou nabízeny pracovní příležitosti místním obyvatelům v rámci trvale udržitelného rozvoje?

2. Je podpořena rovnováha mezi ekonomickým rozvojem oblasti a ochranou přírody?

3. Probíhá v komunitě trvale udržitelné hospodaření?

4. Je zajištěna účast komunity při obnově vesnice s využitím místních tradic a aktivní spolupráce občanských spolků a sdružení?

5. Používá ekomuzeum nejlepších současných vědeckých poznatků k vytvoření koordinovaného plánu trvale udržitelného využití území, jež zahrnuje biologické, ekonomické a sociální složky, legislativní požadavky, zájmy podnikatelů, nevládních organizací a zájmy místní komunity?

6. Existují ekomuzejní demonstrační projekty trvale udržitelného využití přírodních zdrojů?

Tyto indikátory zohledňují sociální a kolektivní paměť komunity, která rozvíjí činnosti udržující ekosystémové služby území a trvale udržitelný rozvoj krajiny.

Výsledky

Nakoľko náš výskum by nebol postačujúci len klasickým terénnym pozorovaním, interwieom, a prostým položením otázok, ktoré sú formulované v terminológii vedy, vypracovali sme dotazník, ktorý nám umožnil aplikovať indikátory pred založením ekomuzea. Veľmi dôležité bolo vypracovať dotazník s otázkami ktoré by boli zrozumiteľné pre respondentov a niesli v sebe obsahy kritérií a indikátorov uvedených, kde bolo zostavených 16 otázok. Náhodným výberom sme oslovili 100 respondentov ktorí zodpovedali kritériám modelu, z toho sa vrátilo 91 dotazníkov, čo je 91 % návratnosť. Pre empirické overovanie sú základom následné verbálne výpovede respondentov v realizovaných štruktúrovaných rozhovoroch. Takáto stabilizácia poznania by nebola možná, bez použitia softvéru ATLAS.ti, čo umožňuje zrýchliť a zefektívniť kvalitatívne spracovanie hromadných údajov, realizovať empirický výskum na základe zostavených dotazníkov a vhodného programu na spracovanie údajov (Petrušek et al., 1993).

Tab 4 Štruktúra respondentov dotazníka

Tab 5 Structure of questionnaire respondents

Ve k	Pohlavie			Vzdelanie			Žije v obci od narod.			Prisťahovaný			Býva			Čunž. dom	Zamestnaný	Nezamestnaný	Žiak, študent	Dôchodca	Zamestnaný v obci	Zamestnaný mimo ob.	Má vzťah ku kultúre
	M	Z	S	V	Áno	Nie	O	M	Dom	Čunž. dom	Zamestnaný	Nezamestnaný	Žiak, študent	Dôchodca	Zamestnaný v obci								
11 - 15	2	11	13	0	0	11	2	0	2	9	4	0	0	13	0	0	0	0	0	13	0		
16 - 20	8	4	2	10	0	9	3	0	3	8	4	3	1	8	0	2	0	0	12	0			
21 - 30	2	8	0	3	7	5	5	1	4	9	1	8	2	0	0	6	3	9	1				
31 - 40	4	14	0	11	7	12	6	3	3	14	4	16	2	0	0	13	3	16	2				
41 - 50	4	11	1	9	5	12	3	2	1	12	3	14	1	0	0	11	3	14	1				
51 - 60	2	7	1	6	2	6	3	1	2	5	4	7	1	0	1	5	2	8	1				
61 - 70	4	5	3	4	2	3	6	5	1	7	2	0	0	8	1	0	9	0					
71 - 80	4	1	3	2	0	5	0	0	0	5	0	0	0	5	0	0	5	0					
Spolu	30	61	23	45	23	63	28	12	16	69	22	49	7	21	14	38	11	86	5				

V našom výskume boli hlavnými sledovanými kódmi (codes HU) prírodné dedičstvo a kultúrne dedičstvo. Túto vzájomnú väzbu respondenti celkom nepochopili a v niektorých prípadoch sa k tejto téme nevyjadrovali. Na základe dátovej matice a spracovaných kódov sme následne zistili ideálne otázky nášho dotazníka a ideálnych respondentov. V tejto časti sme mali z 91 respondentov vybratých 20 ideálnych respondentov a 16 ideálnych otázok (otázky bez

identifikačných štruktúr). Ďalšou metódou bolo vytvorenie dátovej matice (Petrušek et al., 1993), kde sme zúžene hľadali ideálnych 5 respondentov a 5 ideálnych pre nasledujúce štruktúrované interview.

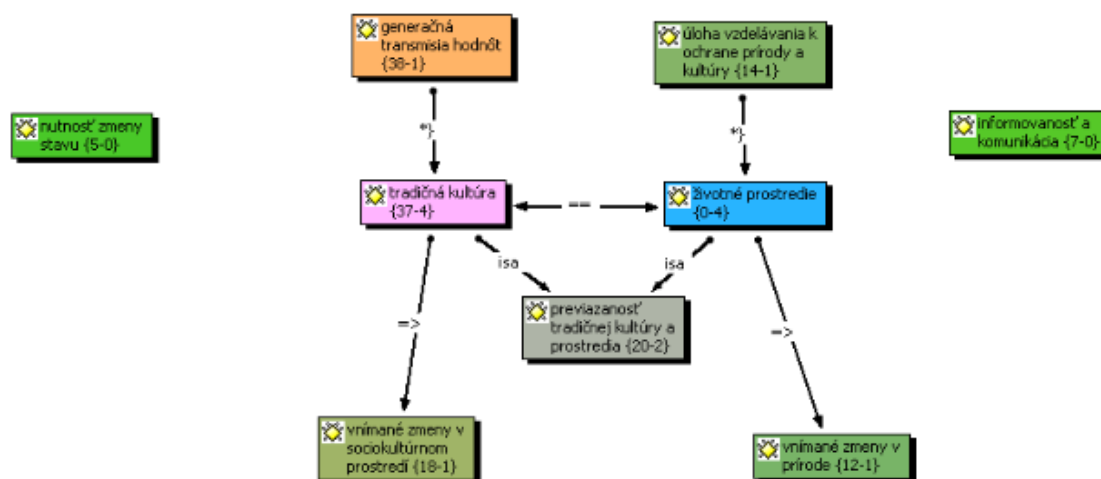
Tab 6 Dátová matica (Petrušek et al., 1993)

Tab 7 Matrix of data (Petrušek et al., 1993)

<i>S10</i>	<i>S</i>	<i>S</i>	<i>S</i>	<i>S</i>	<i>S</i>	<i>S</i>	<i>S</i>	<i>S</i>	<i>S</i>	<i>S</i>	<i>S</i>	<i>S</i>	<i>S</i>	<i>S</i>	<i>S</i>
	<i>1</i>	<i>1</i>	<i>1</i>	<i>1</i>	<i>1</i>	<i>1</i>	<i>1</i>	<i>1</i>	<i>1</i>	<i>1</i>	<i>2</i>	<i>2</i>	<i>2</i>	<i>2</i>	<i>2</i>
	<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>	<i>7</i>	<i>8</i>	<i>9</i>	<i>0</i>	<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>
O10				R10	R10	R10	R10		R10						
				14	15	16	17		19						
O11															
O12															
O13				R13	R13	R13	R13		R13						
				14	15	16	17		19						
O14															
O15															
O16															
O17															
O18															
O19															
O20				R20	R20	R20	R20		R20						
				14	15	16	17		19						
O21															
O22															
O23															
O24															
O25															
O26															
O27															
O28															
O29															
O30															
O31															
O32				R32	R32	R32	R32		R32						
				14	15	16	17		19						
O33															
O34															
O35															
O36															
O37															
O38															
O39				R39	R39	R39	R39		R39						
				14	15	16	17		19						
O40															
O41															
<i>O</i>															
<i>4</i>															
<i>2</i>															

* n=91 respondentov (O) – uvádzame len rozsah ideálnych respondentov (O10-O42). 16 otázok (S10 -S25) tak, že pre každú otázku S_j a každého respondenta O_i existuje odlišná odpoveď R_{ij} , ideálne odpovede sú označené v rozsahu R10-R39.

V našom prípade sme pre túto metódu vyhodnotenia údajov zvolili program ATLAS/ti. Program poskytuje rôzne možnosti pre systematické organizovanie citátov, poznámok, navrhnutých konceptov a prvkov teórie. Tento program umožňuje tiež vytvárať konceptuálne siete, kódy je možné považovať za stavebné bloky pre generovanie prepojených kategórií a ich zobrazovanie pomocou grafiky. Na základe spracovaných dotazníkov pomocou programu ATLAS/ti sme získali nasledovné kódy a prepojenia ktoré ilustrujú mentálnu mapu vnímania kontextov týkajúcich sa indikátorov potenciálneho založenia ekomúzea:

Na základe týchto údajov a spracovanej schémy: Štruktúra vnímania tradičnej kultúry a životného prostredia sme získali jednotlivé vzťahy skúmaných javov. Vyhodnotené kódy, pomocou programu Atlas.ti vykazujú percentuálne vyjadrenú hierarchiu hodnôt skúmaného spoločenstva:

generačná transmisia hodnôt 41,75 %, tradičná kultúra 40,65 %,

vnímanie zmeny v sociokultúrnom prostredí 19,78 %, previazanosť TK a prostredia 21,97 %,

úloha vzdelávania k ochrane prírody a kultúry 14 %, vnímanie zmeny v prírode 13,18 %,

životné prostredie 4,39 %, informovanosť a komunikácia 7%, nutnosť zmeny stavu 5,49 %.

6 Diskusia

Tieto zistenia nám pomohli metódou zakotvenej teórie vysloviť tieto interpretácie skúmaných indikátorov v regióne Malohont:

Zachovanie, monitorovanie a nedeštruktívny výzkum tradičných ekologických poznatkov, činností a spôsobov využívania prírodných zdrojov a hospodárenia miestnych komunít v krajine.

Najzákladnejším postojom respondentov bolo silné ukotvenie ekologických poznatkov v tradičnom správaní sa obyvateľstva, napriek tomu že toto správanie sa vytváralo na poznatkovej báze nahromadenej do 60 rokov 20. storočia. V zjavnom rozlíšení k týmto postojom bolo kolektívne intenzívne obhospodarovanie pôdy, ktoré nezohľadňovalo alebo málo zohľadňovalo ekologické a environmentálne prístupy k hospodárstvu. Za aktuálne najvyššiu hrozbu pre udržateľnosť života a využitie krajiny respondenti považujú hospodárenie v lesoch a intenzívnu ťažbu, ktorá bráni regenerácii lesa. Tieto postoje boli obsiahnuté v kódach vnímanie zmeny v prírode, životné prostredie a tradičná kultúra.

Začlenenie miestnych obyvateľov do riadiacich stratégií a projektov ochrany prírody a krajiny, v ktorých formulujú svoje vlastné rozvojové ciele a naplňajú ich.

Environmentálne riadenie vo verejnej správe a v subjektoch s environmentálnou agendou (obec, družstvo, štátne a súkromné lesy, neziskové organizácie, štátna správa) vykazuje podľa

respondentov otvorenosť a prístup k informáciám najviac na úrovni samosprávy a v subjektoch s kolektívnym riadením. Subjekty v súkromnom vlastníctve pôdy majú obmedzený prístup

k environmentálnym informáciám, sú však akčnejšie pri rozvojových cieľoch, ktoré zväčša naplňajú. Koncept ekomúzea v jeho (z pohľadu respondentov) pomerne regresívnom pochopení by mohol znamenať obmedzenie ich aktivít. Pomerne jednoznačne pozitívne sú však vnímané hodnoty ktoré by v budúcnosti priniesol. Tieto postoje boli obsiahnuté v kódoch previazanosť TK a prostredia, informovanosť a komunikácia, nutnosť zmeny stavu.

Školenie a vzdelávanie miestnych komunít v rámci ekologických školiacich programov.

Priemerná hierarchia kódu úloha vzdelávania k ochrane prírody a kultúry, je zrejme dôsledkom presítenia neformálneho vzdelávania v oblasti ochrany prírody, ktorá nie je v súčinnosti s jednotlivými akčnými programami a ich priamou realizáciou. Z hľadiska ekomúzejnej osvetly tak môže absentovať veľmi účinný nástroj na inštitucionalizovanie foriem ekomúzea.

Participácia miestnych komunít na turistických programoch.

Turizmus a turistické programy sú málo formalizované do predkladania nových konceptov. Turizmus ako ekonomický činiteľ sa nevníma ako reálna možnosť a alternatíva k regiónom masového turizmu. Vo výpovediach sme našli vysokú disproporciu stanovísk podľa veku respondentov. Ekomúzeum sa však vníma ako jedna z „foriem“ turistického programu.

Účasť komunity na udržateľnom rozvoji dediny, krajiny a prírodných zdrojov a uchovanie prírodnej hodnoty prostredia.

Kód s najväčšou hodnotou ukotvenia výpovedí je generačná transmisia hodnôt. Práve sem smerovalo najviac postojov respondentov ako v dotazníku tak aj v rozhovoroch. Odovzdávanie hodnôt prírodného a kultúrneho dedičstva chápali respondenti ako jednu zo základných povinností generácií a považovali ich za základ identity. Koncept ekomúzea preto funkčne spájali predovšetkým s funkciou lepšieho a trvalého odovzdávania generačných a nadgeneračných poznatkov.

Záver

Človek – príroda – opustenie svojej pôdy žiteľky – zmena spôsobu života – hľadanie návratov k pôde, k prírodnému a kultúrnemu dedičstvu. Tento cyklus je nazývaný ako *biotonický cyklus*. Človek dnešnej spoločnosti je vystavený množstvu celkom nových fyzikálnych, chemických a sociálnych podnetov, pôsobiacich na neho a jeho organizmus neraz aj ako veľmi veľká záťaž, s ktorou sa dokáže vyrovnávať alebo sa jej prispôbovať iba s veľkým úsilím (Halašová, Piatrik, 2004). Preskúmať nové formy, ktoré by tento cyklus stabilizovali v znesiteľnej podobe, sa javí ako zásadné, lebo meniace sa prostredie a kontexty doby ktorú žijeme, znamenajú zásadné riziká pre prirodzený habitus človeka. Mohli by sme predpokladať, že komunity a spoločenstvá budú aktívne vyhľadávať formy pre inštitucionalizovanie overených mechanizmov, ktoré poznáme z Európy. Treba však podotknúť, že cesta býva väčšinou dlhá a dobré poznanie odpovedí na idikujúce faktory a kontexty zmiernujú riziká nezdaru aj všeobecne užitočných konceptov, akým ekomúzeum skutočne je.

Pod'akovanie

Autori vyslovujú vďaku všetkým respondentom z regiónu Malohontu, ktorí sa zúčastnili dotazníkovej akcie ako aj štruktúrovaných rozhovor. Rovnako pod'akovanie smerujeme študentom Katedry životného prostredia, Fakulty prírodných vied, Univerzity Mateja Bela Vladovi Plavcovi a Stanislave Zvarovej za distribúciu a zber dotazníkov.

Použitá a súvisiaca literatúra

- BARTHEL S. – FOLKE, C. – COLDING, J. 2010. Social-ecological memory in urban gardens – Retaining the capacity for management of ecosystem services. *Global Environmental Change*, 20(2), s. 255-265. ISSN 0959-3780.
- BOYLAN P. 1992a. Ecomuseums and the new museology – some definitions. *Museums Journal*, 92, (4), s. 29. ISSN 2210-2175.
- BOYLAN, P. 1992b. Is yours a classic museum or an ecomuseum/'new' museum? *Museum Journal*. 92(4), 30, s. 98. ISSN 2228-0960.
- BOURDIEU, P. 2000. *Les structures sociales de l'économie*. Éditions du Seuil. 289 s. ISBN 2-02-041295-0.
- CORSANE, G. – DAVIS, P. – HAWKE, S. – STEFANO, M. 2008. Ecomuseology: a holistic and integrated model for safeguarding 'spirit of place' in the North East of England. In 16th ICOMOS General Assembly and International Symposium : 'Finding the spirit of place – between the tangible and the intangible', 29 sept-4 oct 2008, Quebec, Canada. [Conference or Workshop Item]
- CORSANE, G. – HOLLEMAN, W. 1993. Ecomuseums: a brief evaluation. In De Jong, R. (ed.): *Museums and the Environment*. Pretoria : Southern Africa Museums Association, s. 111-125. ISBN 978-989-98013-0-1.
- CORSANE, G. 2005. *From 'outreach' to 'inreach': how ecomuseum principles encourage community participation in museum processes*. Paper presented at the Communication and Exploration-International

- Ecomuseum Forum, Guizhou, China. [Online]. [Cit. 2013-06-29]. Dostupné na internete: <http://www.trentinocultura.net/doc/soggetti/ecomusei/Atti_Convegno_eng.pdf>
- CORSANE, G. 2006a. Using ecomuseum indicators to evaluate the Robben Island Museum and World Heritage Site. *Landscape Research*, 31(4), s. 399-418. ISSN 1469-9710.
- CORSANE, G. 2006b. Sustainable future scenarios for people, environments and landscapes in Cumbria: the ecomuseum ideal and issues related to its use. *International Journal of Biodiversity Science and Management* 2(3), s. 218-222. ISSN 2151-3740.
- CORSANE, G., DAVIS, P., ELLIOTT, S., MAGGI, M., MURTAS, D., ROGERS, S. 2007a. Ecomuseum Evaluation: Experience in Piemonte and Liguria, Italy. *International Journal of Heritage Studies*, 13(2), s. 201-216. ISSN 1470-3610.
- CORSANE, G., DAVIS, P., ELLIOTT, S., MAGGI, M., MURTAS, D., ROGERS, S. 2007b. Ecomuseum Evaluation: Experience in Piemonte and Liguria : The Significance Of Capital. *International Journal of Heritage Studies*, 13(3), s. 224-239. ISSN 1470-3610.
- COUNCIL OF EUROPE 2000. *The European Landscape Convention*. Chapter 1. Article 1a[online]. [Online]. [Cit. 2013-06-29]. Dostupné na internete: <http://www.coe.int/t/dg4/cultureheritage/heritage/landscape/default_en.asp:2000>.
- CULLEN-UNSWORTH, L.C. – HILL, R. – BUTLER, J.R.A. – WALLACE, M. 2011. A research process for integrating indigenous and scientific knowledge in cultural landscapes: principles and determinants of success in the wet tropics world heritage area, Australia. *The geographical journal*, vol. 178, issue 4, s. 351-365. ISSN 0016-7398.
- DAVIS, P. 1999. *Ecomuseums: a sense of place*. Continuum. London and New York. London : Leicester University Press, 298 s.
- DAVIS, P. 2004. Ecomuseums and the democratization of Japanese museology. *International Journal of Heritage Studies*, roč. 10, č. 1, s. 93-110. ISSN 1470-3610.
- DAVIS, P. 2005a. Place, cultural touchstones' and the ecomuseum. In G. Corsane (ed.): *Heritage, Museums and Galleries*. NY : Routledge, s. 43-80. ISSN 0954-8963.
- DAVIS, P. 2005b. *Standards, performance measurement and the evaluation of ecomuseum practice and 'success'*.
- Paper presented at the Communication and Exploration--International Ecomuseum Forum, Guizhou, China. [Online]. [Cit. 2013-06-29]. Dostupné na internete: <http://asaa.asn.au/ASAA2010/reviewed_papers/Yi-Sabrina_Hong.pdf>
- de VARINE, H. 1996. The local museum as a process. *Nordisk Museology*. 1996, č. 1, s. 61-66. [Online]. [Cit. 2013-06-29]. Dostupné na internete: <<http://www.nordiskmuseologi.org/Gamle%20numre/nm%201996-2.pdf>>
- GRIMM, N.B., FOSTER, D., GROFFMAN, P., GROVE, J.M., HOPKINSON, CH.S., NADELHOFFER, K.J., PATAKI, D.E., PETERS, D.P.S. 2008. The changing landscape: ecosystem responses to urbanization and pollution across climatic and societal gradients. *Front Ecol Environ* 6(5), s. 264-272. ISSN 2045-2322.
- GRIMM, N.B., FOSTER, D., GROFFMAN, P., GROVE, J.M., HOPKINSON, CH.S., NADELHOFFER, K.J., PATAKI, D.E. – PETERS, D.P.S. 2008. The changing landscape: ecosystem responses to urbanization and pollution across climatic and societal gradients. *Front Ecol Environ*, 6 (5), s. 264-272, ISSN 1572-9761.
- HAMRIN, O. – HULANDER, M. 1995. *The Ekomuseum Bergslagen*. Falun : Ekomuseum Bergslagen, 1995. 156 s. ISBN 9788716117977.
- HERON, P. 1991. Ecomuseums – a new museology? *Alberta Museums Review*, roč. 17, č. 2. ISBN 1718-1259 8-11.
- HONG YI, S. 2010. Implications of international frameworks for assessment of Chinese ecomuseums. Paper presented to the 18 Biennial Conference of the Asian Studies Association of Australia in Adelaide, 5-8 July 2010. 21 s. ISBN 9780725811365.
- JOUBERT, A. 2005. *French Ecomuseums*. Paper presented at the Communication and Exploration : Papers of International Ecomuseum Forum, Guizhou, China. [Online]. [Cit. 2013-06-29]. Dostupné na internete: <http://www.trentinocultura.net/doc/soggetti/ecomusei/Atti_Convegno_eng.pdf>
- KAREIVA, P. – MARVIER, M. 2008. Zachovejme Zemi pro sebe. *Scientific American*. České vydání. Duben-květen 2008, s. 56-63. ISSN 0036-8733.
- KÜHNLOVÁ, H. 2005. Ekomuzeum. *Bedrník : Časopis pro ekogramotnost*, roč. 5, č. 3, s. 43-56. ISSN 1213-2152.
- LIBROVÁ, H. et al. 1987. *Sociální potřeba a hodnota krajiny*. Brno : UJEP, 1987. 135 s. ISBN 80-85368-18-8.

- LUBCHENCO, J. et al. 1991. The sustainable biosphere initiative: *An ecological research agenda*. *Ecology* 72, s. 371-412. ISSN 1477-0288.
- MAGGI, M. 2002. *Ecomusei*. Guida Europea, Torino-Londra-Venezia, Umberto Allemandi & C. 238 s. ISBN 9788842211167.
- MAGGI, M. – FALLETTI, V. 2001. *Gli ecomusei: che cosa sono e che cosa potrebbero diventare*. Torino-Londra : Allemandi, 2001. 124 s. ISBN 8842210420.
- MAGNUSSON, S.E. 2004. The Changing Perception of the Wetlands in and around Kristianstad, Sweden : from Waterlogged Areas toward a Future Water Kingdom. Kristianstads Vattenrike Biosphere Reserve. *Annals of the New York Academy of Sciences*, June 2004, 1023, s. 335.
- MOLDAN, B. 2001. *Ekologická dimenze trvale udržitelného rozvoje*. Praha : Univerzita Karlova v Praze, 139 s. ISBN 80-246-0286-5.
- MURPHY, R.F. 1999. *Úvod do sociální a kulturní antropologie*. Praha : SLON, 1999. 267 s. ISBN 80-200-0950-7.
- NAZARIADLI, S. – RAYATIDAMAVANDI, M. 2011. A Survey on Current Situation, Problems and Requirements of Ecomuseums (With Particular Reference to Their Historical and Philosophical Backgrounds). *American Journal of Scientific Research* 2011, 19, s. 91-103. [Online] [Cit. 2013-06-29]. Dostupné na internete: <http://www.eurojournals.com/AJSR_19_12.pdf>
- PETRUSEK, M. et al. 1993. *Teorie a metoda v moderní sociologii*. Praha : Karolinum, 1993. 204 s. ISBN 80-7066-799-0.
- PIATRIK, M. – HALAŠOVÁ, M. 2004. *Obytné a pracovní prostředí*. Banská Bystrica : Fakulta přírodních věd UMB. 140 s. ISBN 80-89216-00-5.
- PRESSEDA, P. – STURANI, M.L. 2007. Open-air museums and ecomuseums as tools for landscape management: some italian experience. In Roca, Z. – Spek, T. – Terkenli, T. – Plieninger, T. – Höchtl, F. (eds.): *European Landscapes and Lifestyles: The Mediterranean and Beyond*. Lisbon : Edições Universitárias Lusófona. 475 s. ISBN 9728881355.
- PRETTY, J. 2011. Interdisciplinary progress in approaches to address social-ecological and ecocultural systems. *Environmental Conservation*, 38, s. 127-139. ISSN 0376-8929.
- PRIMACK, R.B. – KINDLMANN, P. – JERSÁKOVÁ, J. 2001. *Biologické principy ochrany přírody*. Praha : Portál. 352 s. ISBN 80-7178-552-0.
- RIVARD, R. 1988. Museums and ecomuseums – questions and answers. In Gjestrum, J.A. – Maure, M. (ed.): *Osk. omuseumsboka – identitet, okologi, deltakelse*. Tromsø, Norway : ICOM, s. 123-128. [Online]. [Cit. 2013-06-29]. Dostupné na internete: <<http://www.icomrio2013.org.br/>>
- RIVIÈRE, G.H. 1971. Le musée de plein air des Landes de Gascogne: Expérience française d'un musée de l'environnement. *Ethnologie française*, 1, s. 87-95. ISSN 1481-5974.
- RIVIÈRE, G.H. 1985. The ecomuseum – an evolutive definition. *Museum : Images of the ecomuseum*, 4(27), s. 182-183. ISSN 0079-8835.
- RYDZEWSKI, W. (ed.) 1978. The Ecomuseums. ICOM. *Natural History Museums' Newsletter*, s. 1-16. ISSN 0253-0171.
- Working Group 2007. *Museum and Sustainable Communities*. Resource Document. Compiled by Working Group on Museums and Sustainable Communities.
- Zákon 2007a. Zákon číslo 34 ze dne 14.12.2007, podpora a fungování ekomuzeí. [Online]. [Cit. 2011-05-11]. Dostupné na internete: <http://www.ecomusei.net/attachments/article/46/Umbria_14_12_2007.pdf>
- Zákon 2007b. Zákon číslo 13 ze dne 16.07.2007 [Online]. Dostupná na internete: <http://www.ecomuseilombardia.it/partner/lr_2007_13.pdf>
- ZAPLETAL, M. 2012a. Ecomuseum as a tool for preservation of traditional ecological knowledge and practices for sustainable development of landscape. Proceedings of the 1st International Conference on Ecomuseums, Community Museums and Living Communities. In Lira, S. – Davis, P. et al. (eds.): *Ecomuseum 2012*. Barcelos, Portugal : Green Lines Institute for Sustainable Development, 2012, s. 403-413. ISBN 978-989-98013-1-8.
- ZAPLETAL, M. 2012b. Nové indikátory pro návrh a hodnocení ekomuzea – příspěvek k nové muzeologii. *Acta historica Universitatis Silesianae Opaviensis*, 2012, 5, s. 231-243. ISSN 1803-411X.